

ПОЛОЖЕННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМИ ТА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ ЩОДО ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

PROVISIONS OF ACCOUNTING POLICIES OF ENTERPRISES BY NATIONAL AND INTERNATIONAL STANDARDS FOR RECEIVABLES

Малахов В.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Харківський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Мосьпан О.Д.

студентка,
Харківський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Стороженко А.Ю.

студентка,
Харківський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»

У статті розглянуто основні елементи облікової політики щодо обліку розрахунків із дебіторами підприємства. Також розглянуто національні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, що визначають методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності. Проведено порівняльний аналіз ведення обліку дебіторської заборгованості згідно з П(С)БО та МСБО (МСФЗ). Розкрито спільні та відмінні риси українського та зарубіжного обліку дебіторської заборгованості.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, резерв сумнівних боргів, облікова політика.

Рассмотрены основные элементы учетной политики по учету расчетов с дебиторами предприятия. Также рассмотрены национальные и международные стандарты бухгалтерского учета, определяющие методологические принципы формирования в бухгалтерском учете информации о дебиторской задолженности и ее раскрытия в финансовой отчетности. Проведен сравнительный анализ ведения учета дебиторской задолженности согласно П (С) БУ и МСБУ (МСФО). Раскрыты общие и отличительные черты украинского и зарубежного учета дебиторской задолженности.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, национальные положения (стандарты) бухгалтерского учета, международные стандарты бухгалтерского учета, резерв сомнительных долгов, учетная политика.

The article deals with the national and international accounting standards that define the methodological principles for the formation of information on accounts receivable in accounting and its disclosure in financial statements. The main elements of the accounting policy for accounting of payments with debtors of the enterprise are considered. A comparative analysis of the accounting of receivables in accordance with Ukrainian Accounting Standards and IAS (IFRS) was conducted. The common and distinctive features of Ukrainian and foreign accounting of receivables are disclosed. It should be noted that the accounting of accounts receivable at domestic enterprises is clearly regulated by Ukrainian Accounting Standards, whereas in international practice there is no single standard, and IAS (IFRS) include only general rules are given on this issue.

Key words: accounts receivable, national accounting standards, international accounting standards, reserve of doubtful debts, accounting policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема наявності значних обсягів дебіторської заборгованості в структурі оборотних активів загострюється на підприємствах України з кожним роком. Внаслідок кризи неплатежів зростають обсяги сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Незважаючи на це, підприємства прагнуть збільшувати обсяги реалізації продукції та виходити на нові ринки. Для забезпечення фінансової стабільності підприємства необхідно починати з правильності ведення бухгалтерського обліку. Відповідно до змін та оновлень у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» все більше підприємств починають вести бухгалтерський облік та складати фінансову звітність, спираючись на вимоги Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) та Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ). Тому питання гармонізації національних та міжнародних стандартів щодо обліку дебіторської заборгованості є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спираються автори. Питанням, що стосується бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, приділяється значна увага, що знайшло своє відображення в низці наукових праць вітчизняних і зарубіжних фахівців та в нормативних матеріалах. Зокрема, на вирішення цієї проблеми спрямовані дослідження С.Л. Берези, Н.О. Власової, Є.В. Дубровської, С.А. Кузнєцової, О.Г. Лищенко, І.А. Бланка, С.Д. Батехіна та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Нині невирішеними залишаються питання щодо відповідності ведення обліку дебіторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є розкриття особливостей відображення дебіторської заборгованості у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності на підприємствах України за національними та міжнародними стандартами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожне підприємство, яке прагне себе захистити від певних ризиків під час перевірок його діяльності, здійснює організацію бухгалтерського обліку відповідно до положень внутрішнього розпорядчого документа – облікової політики. Відповідно до ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності [1].

Підприємство в цьому документі прописує ті принципи, методи і процедури, щодо яких передбачена альтернатива вибору щодо різних

об'єктів обліку. Не є винятком такий елемент, як дебіторська заборгованість. До того ж варто звернути увагу на те, що обрані підприємством елементи облікової політики щодо дебіторської заборгованості є досить важливими, адже від того, наскільки вони доцільно обрані, залежить фінансовий стан підприємства та його фінансовий результат.

Розглянемо основні елементи облікової політики щодо обліку розрахунків з дебіторами підприємства. До них належать такі:

1) встановлення складу дебіторської заборгованості підприємства;

2) оцінка дебіторської заборгованості для відображення в бухгалтерській звітності на дату балансу;

3) методи визначення величини резерву сумнівних боргів.

Основним нормативним документом щодо обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість». Також необхідно керуватися вимогами інших П(С)БО, таких як П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», П(С)БО 14 «Оренда», П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств», П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів», П(С)БО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін».

Розглядаючи бухгалтерський облік дебіторської заборгованості та її розкриття у фінансовій звітності за міжнародними стандартами, необхідно зазначити, що у зарубіжній практиці немає окремого стандарту для обліку дебіторської заборгованості. Принципи та методи ведення обліку такої заборгованості відображені в різних стандартах: МСБО 1 «Подання фінансової звітності», в якому показано, як відображають дебіторську заборгованість у фінансовій звітності; МСБО 18 «Дохід»; МСБО 16 «Основні засоби»; МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання й оцінка», МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», згідно з якими дебіторська заборгованість визнається як фінансовий інструмент. У цих МСБО наводяться умови припинення визнання дебіторської заборгованості активом; МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», в якому зазначені вимоги до розкриття у звітності інформації про дебіторську заборгованість.

Проаналізувавши вказані національні та міжнародні стандарти, слід зазначити, що визнання, оцінка дебіторської заборгованості та розрахунок резерву сумнівних боргів здійснюються по-різному за національними та міжнародними стандартами.

Згідно з пунктами 5-7 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», дебіторська заборгованість визнається активом, якщо є ймовірність отримання підприємством майбутньої економічної вигоди та може бути достовірно визначена

її сума. Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю. У разі відстрочення платежу за продукцію, товари, роботи, послуги з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів та/або їх еквівалентів, що підлягають отриманню за продукцію, товари, роботи, послуги, така різниця визнається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) у періоді її нарахування. Поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів [2].

Згідно з МСБО 39 підприємству слід визнавати дебіторську заборгованість у балансі, коли воно стає стороною контрактних зобов'язань і внаслідок цього має юридичне право отримувати грошові або інші цінності [3].

Щодо зарубіжного досвіду, то необхідно сказати, що є проблема визнання дебіторської заборгованості через використання практики застосування гнучкої системи численних знижок: торгових, тобто відсоткових знижок від базової ціни та знижок за оплату в строк – таких, що застосовуються залежно від строку оплати. Необхідно зауважити, що є два методи відображення таких знижок: валовий та чистий [4]. Порівняння оцінок поточної дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці наведено у таблиці 1.1.

Розроблено авторами на основі джерела [4]

Тож можемо дійти висновку, що методи оцінки дебіторської заборгованості у вітчизняній

та міжнародній практиці мають суттєві відмінності. У національній практиці не передбачено поняття знижок, а у зарубіжних нормативних документах немає точного визначення резерву сумнівних боргів. Все ж можемо зустріти поняття резерву в МСБО 39 у такому вигляді: якщо є об'єктивне свідчення того, що відбувся збиток від зменшення корисності фінансових активів, що оцінюються за амортизованою собівартістю, то балансову вартість активу слід зменшити прямо або застосовуючи рахунок резервів. Суму збитку слід визнавати у прибутку чи збитку [3]. Це положення є аналогічним до п.7 П(С)БО 10, де говориться про те, що поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю, тобто як сума поточної дебіторської заборгованості мінус резерв сумнівних боргів. Таким чином, вимоги П(С)БО 10 відповідають вимогам МСБО 39 з питань щодо резерву сумнівних боргів.

Порівняльний аналіз ведення обліку згідно з П(С)БО та МСБО (МСФЗ) подано в таблиці 1.2.

З таблиці можемо бачити, що майже за всіма критеріями є спільні риси обліку дебіторської заборгованості за П(С)БО та МСБО. Проте щодо кожного критерію можна знайти й свої особливості, що зумовлено відмінностями навіть у підходах до визначення поняття дебіторської заборгованості вітчизняними та зарубіжними вченими та особливостями взаємодії підприємств з покупцями. Спільні і відмінні риси обліку дебіторської заборгованості за П(С)БО та МСБО (МСФЗ) наведені у таблиці 1.3.

Отже, здійснивши порівняльний аналіз обліку дебіторської заборгованості за П(С)БО та МСБО (МСФЗ), бачимо, що є багато спільних рис, проте щодо основних положень облікової політики з обліку дебіторської забор-

Таблиця 1.1

Оцінка поточної дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці

Вітчизняна практика		Зарубіжна практика		
На дату виникнення	На дату складання Балансу	На дату виникнення	На дату погашення	На дату складання балансу
за первісною вартістю	– за первісною вартістю – за чистою вартістю реалізації (сума поточної дебіторської заборгованості мінус резерв сумнівних боргів)	Валовий метод		
		за сумою виставленого рахунку	з урахуванням знижки (за умови оплати в період дії знижки)	за сумою, скоригованою на знижку
		Чистий метод		
		за сумою, зменшеною на величину знижки	– з урахуванням знижки (за умови оплати в період дії знижки) – знижка, не отримана покупцем, трактується як «штраф» (за умови оплати пізніше періоду дії знижки)	за сумою, скоригованою на знижку

Розроблено авторами на основі джерела [4]

Таблиця 1.2

Порівняння обліку дебіторської заборгованості за П(С)БО та МСБО

Ознака	П(С)БО	МСБО (МСФЗ)
1. Класифікація дебіторської заборгованості	1. Довгострокова (п. 4 П(С)БО 10) 2. Поточна (п. 4 П(С)БО 10), у т. ч. : – за товари, роботи, послуги; – за розрахунками з бюджетом, за виданими авансами, нарахованими доходами, внутрішніми розрахунками; – інша дебіторська заборгованість.	1. Непоточна (довгострокова) (§ 57 МСБО 1) 2. Поточна(п. «є» § 54 МСБО 1): – торговельна; – інша.
2. Визнання дебіторської заборгованості	Визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигід та може бути достовірно визначена її сума	Підприємство визнає дебіторську заборгованість у балансі, коли воно стає стороною контрактних зобов'язань і внаслідок цього має юридичне право отримувати грошові або інші цінності
3. Оцінка дебіторської заборгованості	Відповідно до п. 6 П(С)БО 10: 1. Поточна заборгованість визнається одночасно з визнанням доходу від реалізації та оцінюється за первісною вартістю.	Оцінюється за справедливою вартістю, включаючи витрати по здійсненню операції. Після первісного визнання дебіторська заборгованість
	2. Під час надання відстрочення платежу з утворенням різниці між справедливою вартістю і номінальною сумою майбутнього платежу різниця визнається доходом за нарахованими процентами	Оцінюється за амортизованою собівартістю за допомогою методу ефективного процента (§ 46 МСБО 39)
4. Припинення визнання	Якщо пройшов термін позовної давності. Списуються борги за рішенням керівника за рахунок резерву сумнівних боргів або на фінансові результати підприємства.	Коли організація втрачає контроль над правами за контрактом (договором).
5. Відображення в балансі	1. Поточна дебіторська заборгованість включається до підсумку балансу за чистою вартістю реалізації, яка дорівнює первісній вартості за вирахуванням суми резерву сумнівних боргів (п. 4,7 П(С)БО 10). При цьому первісна вартість і сума РСБ показуються в балансі окремими рядками. 2. Довгострокова дебіторська заборгованість, що підлягає погашенню протягом 12 місяців із дати балансу, відображається на ту ж дату у складі поточної. А та, на яку нараховуються проценти, відображається за теперішньою вартістю.	Торговельна дебіторська заборгованість відображається у фін звітності за чистою вартістю реалізації без зазначення первісної вартості та суми РСБ. Така оцінка не є згортанням (§ 33 МСБО 1)
6. Визначення резерву сумнівних боргів	Величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із методів: – застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості; – застосування коефіцієнта сумнівності. За першим методом величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів. За другим – величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності	- Визначення вірогідності стягнення заборгованості по кожному дебіторові і нарахування резерву лише по тим дебіторам, стягнення заборгованості з яких є сумнівним – Нарахування резерву в процентному відношенні від виручки за період – Розподіл дебіторської заборгованості на кілька груп залежно від періодів відстрочки

Розроблено авторами на основі джерела [5]

гованості – її оцінки та методів визначення величини резерву сумнівних боргів – якраз є значні відмінності. Тому необхідно переглянути критерії оцінки дебіторської заборгованості та визначення резерву сумнівних боргів на законодавчому рівні для збільшення ефективності управління та контролю за станом дебіторської заборгованості.

Висновки. Кожному підприємству слід вести бухгалтерський облік своєї діяльності, спираючись на положення облікової політики, яку воно розробляє самостійно, обираючи ті принципи, методи та процедури, які є найбільш ефективними для сфери його діяльності. Від правильності вибору цих елементів щодо різних об'єктів обліку, в т.ч. дебіторської заборгованості, зале-

Таблиця 1.3

Спільні і відмінні риси обліку дебіторської заборгованості за П(С)БО та МСБО(МСФЗ)

Ознака	Спільні риси	Відмінні риси
1. Класифікація дебіторської заборгованості	Класифікація дебіторської заборгованості на довгострокову та поточну	Різна класифікація поточної дебіторської заборгованості
2. Визнання дебіторської заборгованості	Визнання дебіторської заборгованості відбувається за умови, що в майбутньому підприємство отримає певні економічні вигоди від неї (грошові або інші цінності)	За МСБО визнання дебіторської заборгованості має більше юридичне підґрунтя
3. Оцінка дебіторської заборгованості	Первісне визнання та оцінка дебіторської заборгованості здійснюється за первісною вартістю, що включає в себе витрати на придбання або випуск цього активу	Після первісного визнання дебіторська заборгованість, що є фінансовим інструментом згідно з МСБО 39, оцінюється за амортизованою собівартістю за допомогою методу ефективного процента
4. Припинення визнання	-	За МСБО підприємство може припинити визнання дебіторської заборгованості раніше закінчення строку позовної даності
5. Відображення в балансі	Поточна дебіторська заборгованість включається до підсумку балансу за чистою вартістю реалізації	За П(С)БО 10 первісна вартість і сума РСБ показуються в балансі окремими рядками. За МСБО не зазначається первісна вартість та сума РСБ.
6. Визначення резерву сумнівних боргів	Схожими є перші методи визначення та розрахунку РСБ, що ґрунтуються на аналізі платоспроможності кожного конкретного дебітора	За МСБО немає чітко прописаних методів та правил розрахунку РСБ

Розроблено авторами

жить фінансове становище підприємства, тому необхідно уважно підходити до цього питання. Оскільки нині поширюються процеси глобалізації, пошуку нових ринків збуту, то вітчизняні підприємства мають пристосовуватися до ведення бухгалтерського обліку за міжнародними стандартами з питань обліку розрахунків із дебіторами. Варто зазначити, що облік дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах чітко регулюється П(С)БО, тоді як у міжнарод-

ній практиці немає єдиного стандарту, а в МСБО (МСФЗ) з цього питання наведені лише загальні правила. Проте все одно є багато спільних рис за критеріями класифікації та визнання дебіторської заборгованості. Основними відмінними рисами є оцінка заборгованості та методи визначення резерву сумнівних боргів. Тож необхідно розробити заходи щодо вдосконалення національної системи обліку, спираючись на досвід ведення бухгалтерського обліку за МСБО(МСФЗ).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 № 996-14 / Верховна Рада України. 1999. № 40. Ст. 365.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" : Наказ Мінфін від 08 жовтня 1999 № 237 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення: 22.10.2018).
3. МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_015 (дата звернення: 22.10.2018).
4. Гайдучок Т. С. Основи бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній системі. Економічні науки. 2012. № 9(1). С. 190-199.
5. Лисица Т. Дебіторська заборгованість: порівняння обліку за МСБО (МСФЗ) та П(С)БО. Утека. 2014. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/Debitorskaya-zadolzhennost-sravnienie-ucheta-po-MSBU-MSFO-i-PSBU> (дата звернення: 22.10.2018).
6. Касапова І. С. Порівняльна характеристика обліку дебіторської заборгованості згідно П(С)БО та МСФЗ. Молодий вчений. 2018. № 5(1). С. 288–291.
7. Облікові політики та облікові оцінки за правилами МСФЗ. Вісник податкової служби України. 2016. № 22 (880). URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/9895> (дата звернення: 22.10.2018).
8. Цегельник Н. І. Формування облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями. Облік і фінанси. 2014. № 4. С. 77–81.